

**Riscos i amenaces
a Catalunya i
el món**

Informe 2003
de l'Observatori del Risc

Dossier de premsa
Desembre 2003

Riscos i amenaces a Catalunya i el món

Informe 2003 de l'Observatori del Risc

Dossier de premsa

Presentació

L'Informe 2003 de l'Observatori del Risc s'estructura en tres parts. En la primera, Narcís Mir, director de l'Observatori, analitza tres fets significatius de l'any 2003: la catàstrofe del Prestige, la guerra contra Iraq i la pneumònia asiàtica. Per parlar d'aquests casos fa servir la tècnica del diàleg entre dos personatges (un tribut reconegut a Galileu Galilei) als que anomena Llibert i Constanci, que comenten tots els detalls sobre aquests desastres del 2003.

La segona part de l'Informe, l'Àgora del risc, és, com el seu nom indica, un espai per a la reflexió. S'aborden temes que mostren les contradiccions que sorgeixen en el procés de desenvolupament de les societats, com els següents: Crisi de governabilitat? Nova societat i vella política; Assetjament moral en el treball: una dimensió del risc psicosocial; Turisme i sostenibilitat a Catalunya; Ajuda als altres: solidaritat o sedació de consciències?; i El crim organitzat global. L'ombra de la globalització.

La dinàmica contradictòria de què parlàvem abans crea una sèrie de símptomes que ens poden servir per interpretar la realitat en què vivim. Això és abordat en la tercera part de l'Informe, Senyals del risc, on es mostra la situació i evolució dels indicadors de cinc àrees determinades que s'han estudiat en tots els Informes anteriors. Es tracta de: Risc viari; Risc laboral; Risc ambiental; Risc per a la salut i Risc de dualització social. Com són manifestacions de danys, el risc es converteix en danys, passa a ser una realitat observable. Però aquests fets també ens permeten pensar en el futur i intentar que no es tornin a produir els danys.

A continuació es proposa un resum dels capítols del llibre destacant els aspectes principals així com les conclusions i dades d'especial interès, especificant el nom dels autors de cada tema.

PART 1. L'ÀGORA DEL RISC

1. Crisi de governabilitat? Nova societat i vella política

Autor: Joan Subirats

Els grans canvis que s'han produït en la societat en els darrers anys ens han conduït a un procés que ja és conegut per tothom com a globalització o mundialització. Això comporta un canvi en l'organització social i la forma d'entendre el poder. Els

béns, la informació, les idees i fins i tot les persones estan dins d'uns límits que ara són mundials, i això ha fet que canviï tant la nostra manera de viure com el nostre pensament. Els referents intel·lectuals que teníem són ara caducs: hem d'entendre els nous i reflexionar sobre ells.

1.1. La dimensió dels canvis socials

Els canvis socials han estat tan profunds al segle XX que podem parlar no només d'època de canvis, sinó de canvi d'època. S'han modificat les coordenades de l'industrialisme; termes com flexibilització, adaptabilitat o mobilitat han estat substituïts per especialització, estabilitat o continuïtat. I les conseqüències d'aquesta reconsideració del treball afecten en primer lloc a la qualitat del treball disponible.

Hem passat d'una societat classista però estable a una societat amb múltiples eixos de desigualtat. El risc, per tant, s'ha democratitzat, castigant més severament als de sempre però alhora afectant a noves capes socials. Però també han aparegut noves possibilitats d'ascens i mobilitat social en determinats segments de població, creant una major varietat de situacions de pobresa, riquesa, fracàs i èxit.

Això afecta en totes les escales: en la petita, les famílies han vist com variaven els seus fonaments. El procés d'equiparació de les dones al mercat laboral és continu, però el problema és que no s'han redistribuït les obligacions familiars. Les separacions que se'n deriven i en general els canvis derivats de la situació de la dona han creat inestabilitats socials encara per solventar.

1.2. L'allunyament de la política

La política també ha vist com variava el seu sentit. L'Estat, caracteritzat clàssicament per tres elements centrals: població, territori i sobirania, es troba amb què aquests tres elements estan actualment en qüestió. D'una banda, hi ha forts fenòmens migratoris i les fronteres perden pes; d'altra, el concepte de sobirania, sorgit de la pau de Westfàlia, veu com la connexió tradicional entre autoritat política i espai físic està deixant de funcionar degut al procés de globalització. I finalment, la política no manté la seva funció de lligam social, els ciutadans no veuen en les institucions la solució als seus problemes.

La democràcia mai havia estat tan ben vista, però la insatisfacció sobre el seu funcionament creix constantment. Això és degut en gran part a la poca capacitat que té per resoldre els problemes, que ha provocat en els ciutadans una gran desconfiança.

També cal tenir en compte que cada dia apareixen i reapareixen problemes d'abast global, com són els derivats del canvi climàtic, les llavors transgèniques o el deteriorament dels "global commons" (oceans, atmosfera, zones àrtiques i antàrtiques). D'altra banda hi ha qüestions com el tràfic de drogues, la SIDA, la pobresa, l'incompliment dels drets humans i el terrorisme global. Tots aquests temes necessiten per resoldre's mecanismes de cooperació internacional.

En resum; mundialització i democràcia no semblen conciliables. Com més es reforci la globalització, més s'afebleix l'autoritat de les institucions polítiques. La solució no és gens fàcil, i a Europa han proliferat alternatives populistes com les de Haider, Fortuny o Le Pen, que han aprofitat l'escepticisme de la població. Aquests partits populistes mobilitzen passions i ofereixen formes d'identificació col·lectiva, "el poble". I han aconseguit els vots de l'esquerra obrera i els abstencionistes perquè darrera de l'"europeïtzació" només s'han vist els interessos de les classes mitges urbanes.

Una "solució" consistiria en crear autoritats independents o organismes legitimats a partir de la seva capacitat de posar solucions d'acord amb criteris d'autoritat i de representativitat professional i tècnica. En aquesta línia han anat apareixent autoritats "independents" en matèria de mercat de valors, regulació elèctrica, mediambiental, nuclear o de medicina esportiva. I tot sense oblidar la influència i independència de les autoritats dels bancs centrals.

1.3. Quin paper ha de tenir la política?

La mundialització col·loca al mercat com a gran (o únic?) mecanisme de connexió social, i a la política només li queda assegurar que la xarxa del mercat funcioni. Un dels avantatges del mercat és que no cal qüestionar-se sobre les seves finalitats. Es suposa que cadascú va a la seva i així tots millorem; i així s'obliden les identitats i el sentit de pertinença a una comunitat.

Primer, però, hauríem de reconsiderar el lloc que ha ocupat la política a la nostra societat. Hauria d'estar al seu servei, hi ha qui opina que també hauria d'oferir respostes als problemes que genera el canvi social. Altres diuen que no ha d'intervenir en els processos de canvi. L'autor creu que la política té com a objectiu la igualtat social i que juga un paper en la redistribució dels costos i beneficis que tota mutació genera.

El problema és que avui en dia tenim noves fronteres que segmenten la població de manera diferent. Cal, doncs, una nova política que reconstrueixi espais socials, que creï vincles i pertinences com va fer l'estat-nació en el seu procés de construcció. Avui cal fer-ho sobre identitats i interessos per allunyar-se de l'elitisme; hauríem de construir noves maneres d'entendre la política. La creixent individualització pot ser una oportunitat per fer que la gent s'impliqui en tasques d'importància col·lectiva; descentralitzant el poder es faria servir de forma positiva la dispersió actual de les formes de poder. Per això cal que la política no estigui "per sobre" de les persones, sinó afavorir els interessos particulars i col·lectius i elaborar valors universals aplicables a la vida quotidiana.

1.4. Quina política?

Els canvis en la manera de viure han afectat a les tradicionals polítiques del benestar i a les maneres de gestionar-se. Aquestes polítiques posaven l'accent en l'accés

universal als serveis, però la realitat social presenta riscos d'exclusió que requereixen respostes. Cal formular projectes concrets amb atribucions clares de responsabilitats en un context de major pluralisme social.

Les comunitats són cada cop més diverses ètnica i culturalment, i la política tradicional es troba amb un problema nou. Davant aquests fenòmens, cada cop es parla més de "capacitat de govern" perquè cal una nova manera de governar les comunitats que impliqui i afavoreixi a totes. S'ha de construir un model de futur compartit, on les diferències entre comunitats es fonamentin en un projecte de futur. Cada cop hi haurà menys espai per a projectes que no expressin una visió política que no inclogui el debat sobre models de consum, el grau d'inclusió social o els compromisos en el si de la comunitat i en la relació que té amb el món. Les comunitats que no tinguin la capacitat de decidir sobre el seu futur veuran com el mercat i altres agents decideixen sobre elles. Aleshores l'espai públic quedarà com una cosa residual i els interessos defensats seran només els dels més forts.

Cal buscar o recuperar fórmules de participació directa dels ciutadans en les decisions públiques. Els mecanismes tradicionals com els referèndums s'han vist complementats amb formes més complexes com els "nuclis d'intervenció participativa" o "consells ciutadans". Els últims anys s'han incrementat les fórmules participatives a escala nacional, com els de França o Dinamarca per la integració europea, així com els d'escala local: consells ciutadans al País Basc i Catalunya, fòrums a Gran Bretanya, pressupostos participatius a Amèrica Llatina, etc.

1.5. Els costos i problemes d'una democràcia participativa

L'escepticisme davant les vies que impliquin la participació ciutadana està molt estès entre les èl·lits polítiques i burocràtiques. Esgrimeixen raons molt diverses, com els costos de temps i diners que impliquen aquests processos o el perill de què hi hagi interessos parcials. Es diu que això erosiona la legitimitat dels partits i institucions per a un bon funcionament democràtic i s'esmenta la falta de "valor afegit" per la falta de preparació dels ciutadans davant els problemes plantejats.

Les èlits polítiques es lamenten de l'abstencionisme però no es mostren proclius a dinamitzar les esclertes participatives no convencionals. La cada vegada més gran complexitat de les decisions en l'àmbit públic i la inconsistència en les opinions dels ciutadans (que, per exemple, demanen un augment de les prestacions socials alhora que una reducció dels impostos) ofereixen arguments a les concepcions elitistes. Però cada cop hi ha més accés a l'educació i la informació, i el progrés científic cada vegada deixa més respostes sobre com resoldre els problemes. Participació i eficiència són cada cop conceptes menys contradictoris, i cal buscar i experimentar vies de participació que evitin o redueixin els riscos existents i minimitzin els problemes assenyalats. Cada vegada ens enfrontem a problemes més globals, i per tant més difícils de ser abordats des de les especialitzacions. Cal tenir ganes d'experimentar i alternatives per produir els canvis.

1.6. La democràcia directa

Una de les estratègies possibles és l'ús de les tecnologies de la informació i comunicació (TIC) per recuperar el vell ideal de la democràcia directa, com a via directa de presa de decisions col·lectiva.

La democràcia representativa té un "cantó fosc": l'enorme poder sobre decisions molt significatives que els ciutadans deleguen als seus representants. Una vegada acceptat el principi de representació, l'èmfasi s'ha de posar en establir els equilibris necessaris per fixar una renovació periòdica de la confiança i una clarificació de responsabilitats mitjançant la consulta electoral. Gràcies a les TIC els ciutadans poden comunicar-se a distància i s'ha d'avançar cap a noves formes de democràcia electrònica tenint en compte la diferència en les formes de realització i deliberació.

Caldria aleshores repensar les nostres institucions democràtiques actuals. Es pot imaginar un sistema en què el govern fos escollit amb mecanismes semblants als actuals i les decisions que avui pren el parlament i altres considerades significatives fossin sotmeses a la consulta de la ciutadania amb dret a vot utilitzant les TIC. Els moments de les decisions es concentrarien en certes dates, i en els períodes previs es produiria el debat públic. El vot directe tindria així una mediació partidista i es configuraria una sortida pragmàtica que permetria aliances amb els protagonistes actuals dels processos de mediació i representació de la voluntat popular.

Fins ara les institucions han fet servir les TIC com a mecanisme de reforçament de les seves posicions de poder. Però els partits polítics haurien de canviar significativament la seva manera d'operar. La seva feina es fa actualment de forma poc transparent, centrada en les èlits, els quadres polític i d'organització, junt amb les interessos que representen. En l'escenari proposat els partits haurien de treballar més en xarxa, el paper de les idees i la capacitat de convèncer l'entramat social pròxim seria essencial i es reduiria el paper de la disciplina de partit.

Un dels problemes d'aquest sistema, però, seria el paper que juguen els parlaments en aquest escenari (que alguns anomenen democràcia postparlamentària). Però també la manca d'estratègia definida en l'opinió de la ciutadania, la falta d'informació i de debat, la no assumpció de responsabilitat sobre les decisions preses, l'excés de complexitat en les decisions a prendre o els problemes derivats de l'ús de les TIC: el seu control, garanties...

Pel que fa a la falta de preparació de la ciutadania per enfrontar-se a la complexitat dels temes a debatre, alguns experts han dit que la gent no té prou interès en els temes que no afecten els seus interessos més immediats. També creuen que la tecnificació de molts debats fa que la ciutadania s'inhibeixi. A més, avui en dia es parla de la necessitat d'incorporar opinions dels que no són experts en temes de complexitat tècnica rellevant. Per tot això sembla que els arguments en contra de la democràcia directa basats en la falta de formació dels ciutadans podrien servir també per manifestar-se contra la pròpia democràcia.

Els problemes derivats de la forma en què s'han desenvolupat les TIC (vinculades a interessos econòmics), el control sobre la xarxa i la producció del *software*, la desigualtat per accedir-hi o els problemes de control i de garanties que plantegen són clars i continuaran existint. També hi ha problemes en la manera com s'ha de produir la votació electrònica. Però el que ens interessa és saber quin tipus de democràcia volem.

1.7. Els nous reptes a Catalunya

El balanç dels anys d'autonomia a Catalunya no pot ser considerat negatiu. S'han recuperat les llibertats polítiques i bona part de les capacitats d'autogovern i en general ha millorat el nivell de vida dels catalans. Però el que cal és preguntar-se si Catalunya està ben situada per fer front als reptes que té al davant. L'abast de la qüestió és molt gran i per això convé centrar-lo en el que ens ha ocupat fins ara: la política i les institucions i formes de govern en un context de globalització.

Caldria, doncs, repensar les formes de governar a Catalunya. Dos dels elements fonamentals fins ara, l'especialització i l'autoritat, tenen cada cop més problemes per seguir sent operatius. En el cas de l'especialització, la nova realitat no mostra entusiasme pel respecte a les instàncies blindades de competències. Cada cop ens costa més saber què és públic i privat, així com saber què correspon exactament a quina instància de govern i això fa que l'èmfasi es traslladi dels actors als continguts. En canvi, a Catalunya sembla preocupar més esbrinar qui s'ocupa de què abans que el problema a resoldre. Tot i així, també hi ha casos on quan se sap què es vol fer primer es tira endavant i després ja es veurà com i amb qui es fa i si es tenen competències. Sembla que avancem cap a una concurrència constant de responsabilitats en la que cal saber què es prioritza, i calen dirigents polítics que puguin treballar en aquest escenari.

Pel que fa a l'autoritat, també hem de parlar de moviments. L'especialització generava la sensació de que algú disposava en exclusiva d'una funció determinada. El govern exercia les seves funcions i responsabilitats d'acord amb l'autoritat que se li havia assignat. Però la realitat és diferent. Hi ha col·laboració entre els diferents nivells de govern i entre els governs, però les institucions i administracions públiques cada cop fan servir mecanismes més subtils i predominen les relacions i la capacitat de cada actor de tenir influència sobre els altres a partir de la seva capacitat d'implicar i integrar.

A Catalunya això és evident, si tenim en compte la multiplicitat dels nivells de govern, la seva interacció i el joc amb altres actors no públics en les polítiques que s'impulsen. Es parla de "governança" per fer referència a un sistema en què els diferents nivells institucionals comparteixen decisions sobre àmplies àrees de competència dins un patró variable i no jeràrquic d'interacció entre actors diversos en diferents àrees polítiques. Per tant, hauríem de ser capaços de donar el seu valor a cada nivell de govern. Davant la globalització, cada cop hi ha més necessitat de retrobar instàncies locals on situar els problemes, i Catalunya pot ser un bon

exemple. La forma de governar les institucions públiques pot jugar un paper molt rellevant en aquest escenari i valorar-lo vol dir sentir-se part d'alguna cosa, que és el que serveix de base a l'acció col·lectiva i a la política. I des d'aquesta realitat es pot tractar de participar en la governabilitat global. La política i la gestió pública hauran de respondre als criteris de transparència i participació. Al final, el que dóna sentit a la política és la seva capacitat de crear valor, i ha de ser una responsabilitat col·lectiva.

1.8. Reflexions finals

La globalització situa en primera línia la qüestió de com governar els afers mundials en moments de crisi global i local dels mecanismes tradicionals de la democràcia representativa quan la complexitat i dimensió dels problemes no permeten dilacions. Hauríem d'estructurar la capacitat de governació dels problemes mundials, i això vol dir establir ponts entre les diferents xarxes que s'han anat formant transcendent fronteres. Un dels elements centrals de la nova política serà la capacitat de generar nous marcs on situar la dinàmica mercantil que mantinguin els avantatges del mercat amb regles de funcionament que el facin tolerable a escala global: en relació amb el treball dels nens, polítiques del benestar, mesures ambientals... Cal reduir la vulnerabilitat de les economies dels països en desenvolupament eliminant el deute, reduint la despesa militar i creant organitzacions internacionals de suport que puguin posar en marxa mecanismes (com el de la taxa Tobin) que recaiguin sobre els mercats financers.

Tot plegat pot semblar utòpic, però hem de mirar el que s'ha avançat al món en aquesta línia. El sobre com viure en el món globalitzat és cada dia més present, i en aquesta línia vol el doctor Subirats que s'entenguin aquestes reflexions.

2. Assetjament moral en el treball: una dimensió del risc psicosocial

Autors: Clara Llorens i Salvador Moncada

Davant la concepció dominant en els mitjans de comunicació de l'assetjament moral com un problema de personalitat del treballador assetjat o de l'assetjador, aquest capítol contempla el problema com a derivat de l'organització del treball. Juntament amb solucions individuals com la indemnització del dany, es proposa la prevenció en origen i per tant un canvi de les estratègies empresarials de la gestió de la força del treball més justa i democràtica.

2.1. Estratègies empresarials de gestió de la mà d'obra

L'adaptabilitat dels treballadors a les exigències empresarials és l'objectiu i caracteritza les tendències actuals de gestió empresarial de la mà d'obra per a una

part molt important de la població treballadora. Les estratègies de flexibilitat de les condicions de treball són minoritàries i el contingut i les condicions de treball es varien contra la voluntat dels treballadors.

Aquestes estratègies empresarials de flexibilitat són recolzades pels governs, que desregulen les condicions de treball i converteixen en privilegis els drets dels assalariats. Això incrementa les possibilitats d'abusos de poder de persones que controlen aspectes del treball que poden danyar la salut i el benestar; és terreny adobat per a l'assetjament moral. En aquest sentit es pronuncia la resolució del Parlament Europeu sobre assetjament moral en el lloc de treball (2001/2339 INI), en el punt E, on assenyala l'existència d'un vincle entre l'assetjament moral en el lloc de treball i una feina amb menor estabilitat laboral i una situació laboral precària.

2.2. Les deficiències en l'organització del treball com a terreny adobat per a l'assetjament moral

La resolució del Parlament Europeu considera com a causa d'assetjament moral, entre d'altres, les deficiències en l'organització del treball. Són factors psicosocials de risc; i les més rellevants en relació amb l'assetjament moral tenen a veure amb la falta d'influència, la inseguretat, l'escassetat de claredat de rol, el conflicte de rol, la manca de suport de companys i superiors, la manca de possibilitats de relació social, la baixa qualitat de lideratge i la manca de previsibilitat.

Manca d'influència i inseguretat

La manca de decisió i autonomia en el lloc de treball es detecta respecte tant al contingut del treball com a les condicions. Permet que l'assetjador doni massa feina o massa poca, pugui canviar a un treballador de departament, etc. La inseguretat respecte a la feina suposa que l'assetjador pot canviar les condicions de treball contra la voluntat de l'assetjat.

Des de la reforma de 1994, a Espanya molts treballadors no tenen definides les seves condicions de treball i això no suposa una il·legalitat; cosa que constitueix un brou de cultiu per a l'assetjament. Les possibilitats d'abús de poder augmenten, i si els treballadors són temporals o estan en empreses sense presència sindical a la indefinició s'afegeix el nul poder contractual individual i col·lectiu.

ACCIONS PREVENTIVES

Si els treballadors tinguessin més autonomia reconeguda en la seva feina l'assetjador no tindria marge de decisió sobre les qüestions que defineixen diàriament el treball, que quedarien sota la responsabilitat dels treballadors.

Per evitar que la manca d'influència provoqués l'assetjament, s'hauria d'acostar l'execució al disseny de les tasques i les condicions en què es realitzen, potenciant alhora el marge de decisió dels treballadors davant els que tenen més poder a l'empresa. També s'evitaria l'assetjament moral si es limités la temporalitat en el

treball i es prioritza la voluntarietat i la negociació amb el treballador i els seus representants de qualsevol canvi en el seu treball, les seves condicions i, per tant, la seva pròpia vida.

Falta de claredat de rol

Les tasques i els objectius d'un lloc de treball es defineixen de forma exigua, així com el marge d'autonomia del treballador i les seves responsabilitats. Això facilita l'assetjament moral perquè augmenta la discrecionalitat dels que tenen el poder en l'empresa i poden dir que el treballador s'equivoca faci el que faci i provoca la indefensió del treballador davant les crítiques o la imposició de canvis no desitjats en les tasques o condicions de treball.

ACCIONS PREVENTIVES

Definició de llocs de treball i descripció de tasques i funcions incloent el nivell d'autonomia.

Conflicte de rol

Es refereix a les exigències contradictòries que es presenten en el treball i als conflictes de caràcter professional o ètic que pot crear l'assetjador en el treballador quan les tasques a realitzar o la forma de fer-les entren en contradicció amb la seva moral.

ACCIONS PREVENTIVES

Si augmenta el nivell d'influència dels treballadors en la seva feina els conflictes es minimitzaran.

Baixa qualitat de lideratge

Les habilitats per gestionar persones no acostumen a donar-se entre els encarregats, càrrecs intermedis i directius. L'autoritarisme caracteritza la gestió dels treballadors a l'Estat espanyol, cosa que té vestigis de la dictadura. Com a mostra es pot assenyalar que l'assetjador en la majoria dels casos utilitza la violència física i verbal.

ACCIONS PREVENTIVES

Caldria una formació adequada de la direcció de l'empresa especialment pel que fa als equips humans. També calen directrius explícites sobre la política d'empresa pel que fa a la gestió de la mà d'obra, sobretot en les conductes i actituds considerades intolerables. Cal una gestió democràtica, responsable i visible.

Falta de possibilitats de relacionar-se

Treballar de forma aïllada és un factor de risc important a la feina. L'assetjador pot obligar a l'assetjat a treballar sol per exercir aquest poder.

ACCIONS PREVENTIVES

Cal evitar els treballs en condicions d'aïllament social.

Falta de suport social

A la feina necessitem ajuda i suport de companys i superiors, que escoltin els nostres problemes i ens ajudin a solucionar-los. L'assetjador pot prohibir el reforç dels companys sobre l'assetjat. Les estratègies empresarials d'organització de treball actuals imposen desigualtats al lloc de treball i estableixen la competitivitat en la forma de relació dels treballadors, el que impedeix relacions socials saludables.

ACCIONS PREVENTIVES

És important facilitar la relació social i l'ajuda entre companys. Introduir millores en la qualitat del liderat també pot comportar un increment del suport social dels superiors jeràrquics. Eliminar la competitivitat pot aportar grans millores a l'empresa.

Falta de previsibilitat

Les persones necessitem disposar de la informació adequada i a temps per adaptar-nos als canvis. El treballador ha de conèixer amb antelació futures reestructuracions, noves tecnologies i qüestions similars.

ACCIONS PREVENTIVES

Passen per desenvolupar adequadament les polítiques i les eines de comunicació a l'empresa. Les deficiències en l'organització del treball són factors psicosocials de risc que es poden identificar a través de l'avaluació corresponent i cal aplicar mesures per eliminar-los, tal com preveu la Llei de prevenció de riscos laborals (art. 4.7.d, 14) i el reglament dels serveis de prevenció (art. 34) en el context de l'Estat espanyol.

Tot i no conèixer exactament els efectes de l'exposició a contaminants ningú discuteix la importància de la higiene industrial i el control dels contaminants en el treball. Això és totalment raonable, perquè per prevenir cal actuar on hi ha necessitats, que és el que han pretès històricament la salut pública i la medicina del treball: la higiene i la seguretat industrial. Amb la resta de factors cal actuar igual: si disposem d'evidències dels factors psicològics que afecten a la salut cal identificar-los i controlar-los. Per això cal començar per fer una avaluació de riscos que inclogui els de naturalesa psicosocial.

Un cop identificats cal desenvolupar les mesures per al seu control o eliminació, que implicarà canvis en l'organització del treball. Cal introduir canvis favorables per a la salut i que sigui considerada un objectiu de la vida diària de les empreses.

2.3. Assetjament moral: llavors, què és?

Es produeix quan l'empresari, els seus representants o qualsevol treballador que tingui una posició de poder superior actua amb el propòsit de danyar a un altre treballador utilitzant les deficiències en l'organització del treball de manera freqüent. Per tant, és un risc laboral derivat de les condicions de treball que té efectes sobre la salut, i com que es tracta de danys derivats del treball és una obligació empresarial prevenir-lo.

El que diferencia l'assetjament moral d'altres problemes derivats de l'organització del treball és la intencionalitat de causar dany, la localització en una o diverses persones i la repetició, freqüència i continuïtat en el temps.

2.4. Com es produeix l'assetjament moral?

FASE INVISIBLE

S'utilitzen estratègies relacionades amb l'organització del treball i per tant subtils. L'obligada adaptabilitat del treballador a les exigències empresarials fa que no s'identifiquin fins que són molt freqüents. També s'aprofita que la majoria dels treballadors no coneixen els seus drets ni les regulacions del seu sector i territori.

FASE EXPLÍCITA

Es comencen a produir alarmes i l'assetjat normalment demana ajuda. Es produeixen accions que estan socialment acceptades com criticar la vida privada de l'assetjat.

FASE VIOLENTA

Es produeixen agressions verbals i físiques contra l'assetjat.

2.5. Qui assetja moralment? Qui és assetjat?

La personalitat de l'assetjador i l'assetjat no són la base del problema, sinó les deficiències en l'organització del treball. També cal que l'assetjador tingui més poder que l'assetjat.

2.6. On s'assetja moralment?

Les empreses en què es produeix presenten una gran heterogeneïtat de mides i subsectors. El que les uneix és que no han realitzat l'avaluació de riscos psicosocials, perquè una organització del treball saludable no és l'objectiu de les empreses.

2.7. Efectes de l'assetjament moral en la salut

La simptomatologia són trastorns emocionals (ansietat, sensació de fracàs,...) cognitius (dificultat per concentrar-se, memoritzar, etc.) i comportaments (addiccions, insomni, etc.). També es genera desconfiança, aïllament, hostilitat i agressivitat. Respecte la salut física, pot implicar reaccions neuroendocrinològiques, afectar el sistema cardiovascular, el sistema respiratori, el gastrointestinal, l'immunitari i el muscular.

Els trastorns mèdics compatibles són la síndrome d'ansietat generalitzada i d'estrès post-traumàtic. L'excessiva durada o magnitud de la situació pot donar lloc a patologies molt greus amb efectes irreversibles com apartar una persona del món laboral, quadres depressius greus, trastorns paranoics o suïcides. L'assetjament es reviu constantment i no es pot desconnectar i la recuperació de vegades és impossible.

2.8. Propostes de prevenció

El Parlament Europeu insta a tenir en compte l'organització del treball i fer un treball a llarg termini, sistemàtic i preventiu per crear un bon entorn laboral. Un mètode d'avaluació dels riscos ha de complir una sèrie de requisits:

- Tenir una base conceptual clara i explícita, basada en evidències científiques que relacionin els factors que inclou amb la salut.
- Identificar factors de risc. Cal que identifiqui les exposicions laborals que augmenten la probabilitat de què apareguin efectes nocius entre les persones exposades.
- Ser capaç de mesurar aquestes exposicions i produir informació quantitativa sobre els diferents nivells d'exposició que puguin existir entre diferents empreses, ocupacions, centres o llocs de treball.
- Estar validat, que s'hagi comprovat que mesura el que diu.
- Ser repetible. Les mesures que produeix s'han de derivar del mètode i no de les característiques de la persona que l'utilitza o d'altres factors externs.
- Ser aplicable a l'empresa i disposar dels seus manuals, mètodes d'anàlisi, criteris de valoració i materials pràctics necessaris per fer factible el seu ús a les empreses.

2.9. Una organització del treball més justa

En alguns àmbits s'ha dit que l'encarament entre assetjador i assetjat podia ser la solució. El problema és que no hi ha mediació entre desiguals i que la mediació no soluciona el problema de fons, les deficiències en l'organització del treball. A més, un treballador assetjat pot tenir dificultats psíquiques per enfrontar-se al seu assetjador.

Tot i així, pot ser un pas endavant designar un interlocutor (podria ser el comitè de seguretat i salut, el delegat de prevenció o un representant dels treballadors) per denunciar accions d'assetjament i prendre les mesures oportunes en l'origen. L'empresa també ha de dur a terme una declaració de rebuig davant d'accions tipificades com a assetjament moral. Però sobretot cal eliminar l'origen del problema.

2.10. Canviar l'organització del treball

Cal una sèrie de mesures concretes que tendeixin a:

- Fomentar el suport social entre treballadors, potenciant el treball en equip i la comunicació davant la competitivitat i l'aïllament.
- Fomentar la claredat i transparència organitzativa, defensant els llocs de treball i les àrees assignades a cadascú, el marge d'autonomia i els objectius.
- Proporcionar tota la informació necessària, adequada i suficient per a una correcta execució del treball.
- Promocionar l'autonomia, potenciant la participació dels treballadors a l'hora de prendre decisions relacionades amb el contingut i les condicions de treball. Augmentar el marge de decisió i autonomia sobre la quotidianitat laboral.
- Primar la voluntarietat i la negociació amb el treballador i els seus representants de qualsevol canvi en la quotidianitat de la seva feina, dotant als treballadors de suficient control sobre aquesta, les seves condicions i la seva pròpia vida.
- Formar la direcció perquè adquireixin les habilitats suficients per a una gestió d'equips humans saludable, justa i democràtica.
- Garantir el respecte i el tracte just a les persones, proporcionant estabilitat en el lloc de treball i salaris justos, d'acord amb les funcions i qualificació del lloc de treball. Garantir l'equitat i la igualtat d'oportunitats entre gèneres i ètnies.

3. Turisme i sostenibilitat ambiental a Catalunya

Autor: Joandomènec Ros

Hi ha moltes definicions de *desenvolupament sostenible*, però l'autor prefereix la següent: "El desenvolupament sostenible és la millora de la qualitat de vida humana sense excedir els límits de la capacitat de càrrega dels ecosistemes de suport." La

definició de *sostenible* és llavors directa: “És sostenible tota activitat que no excedeixi la capacitat de càrrega dels ecosistemes”.

La majoria de la societat creu que el primer culpable del maltractament de l'entorn és la indústria, que necessita matèries primeres que generalment són recursos no renovables; que funciona amb processos contaminants i que produeix molècules “noves” que no són biodegradables i s'acumulen a l'entorn. Però l'agricultura en sentit ampli (que inclou ramaderia, pesca i foresteria) és també una activitat transformadora del territori, en especial el darrer segle quan ha hagut de produir aliments per una població humana en expansió i ha usat recursos naturals i artificials. La transformació urbana del territori i la interconnexió dels nuclis habitats són altres mecanismes de transformació de l'entorn. I la generació d'energia suposa també un impacte ambiental notable.

3.1. El turisme

L'autor defensa que és una activitat insostenible des del punt de vista ambiental: durant la temporada turística el país receptor d'una població flotant que pot ser molt nombrosa i superar la permanent (cas de Catalunya) ha de subvenir les necessitats d'aquesta a més de les pròpies. I sovint aquestes necessitats estan molt per sobre de les pròpies.

Un exemple: el turisme de sol i platja

La societat del benestar ha revaloritzat una àrea geogràfica que fins a mitjans del segle XX només s'utilitzava com a abocador de deixalles. Però la posada en valor del litoral ha reportat conseqüències negatives. La migració estival de gent cap al litoral, per descansar o per treballar-hi, implica un trossejament del territori per la urbanització i construcció d'infraestructures, canvis d'usos i explotació dels recursos litorals, contaminació, etc.

L'impacte de les activitats relacionades amb el lleure no té connotacions psicològiques negatives que tenen altres activitats com les industrials, per exemple. Gaudir del sol i la platja ens sembla intrínsecament bo i no ho associem als problemes ambientals.

Les activitats per mantenir les platges tenen un cost milionari, i no només des del punt de vista econòmic. La reconstrucció d'espigons i altres estructures d'obra dura, o els accessos i les instal·lacions per al lleure suposen gran quantitats de diners que surten en part dels contribuents. Algunes platges del litoral català perden sorra per causes relacionades amb l'augment de població al litoral, i cal aportar-la de fons submergits, sovint poblats d'organismes que es malmetran amb l'extracció.

Entre altres problemes, algunes espècies de peixos han minvat la seva població degut a la sobrepesca, en part per la demanda del turisme, per reducció de les àrees de l'alga *Posidonia oceanica* o per la pesca “esportiva”.

S'ha comprovat que la protecció d'àrees litorals és positiva i que la reducció de la pressió d'explotació es tradueix en una recuperació de les espècies. Però la visita d'aquestes àrees s'ha convertit en un negoci i s'han acabat confonent en parcs temàtics, tot contribuint a la degradació de l'entorn i les espècies que es pretenien protegir.

Un altre problema són les àrees urbanitzades, que han crescut fins convertir-se en ciutats de vacances mancades dels serveis que precisa una ciutat moderna. A la degradació del territori s'afegeix la necessitat del transport fins les àrees i l'abastament de tot tipus de recursos, des dels energètics fins a l'aigua. Com a mostra de la ocupació del territori català va néixer el terme *balearització*, que respon a la urbanització salvatge de les Illes, especialment Mallorca, durant els anys del *boom* turístic. Seguint amb la terminologia, la *benidormització* seria l'ocupació de l'espai en vertical, la construcció de gratacels i el deteriorament dels llocs de vacances. L'*alacantització* és l'ocupació del coster i el rerapaís per cases unifamiliars i edificis adossats amb les corresponents conseqüències negatives per al terreny. La xarxa viària no pot acollir l'allau de turistes, i els recursos naturals i hídrics tampoc. A més, l'alteració del litoral suposa també la seva banalització: la diversitat paisatgística desapareix i la uniformització de les ciutats costaneres suposa un empobriment cultural i de l'entorn.

Un altre exemple: la freqüentació dels espais naturals

La millor manera de promoure la sensibilitat ambiental és a través de l'educació ambiental, per exemple mitjançant la visita a espais protegits per conèixer-ne els valors ecològics. El problema és que la freqüentació d'aquestes àrees ha dut a la seva degradació, degut a l'augment de les visites amb pretensions naturalistes; el que es guanya en educació ambiental es perd aleshores en patrimoni biològic.

Si això passa en àrees protegides, l'impacte en l'entorn natural que no està protegit és lògicament més gran. Darrera els incendis forestals hi ha causes meteorològiques, climatològiques i ecològiques de cicle llarg però conegut sobre les que res es pot fer més que tenir programes de protecció civil eficaços i una xarxa d'estacions meteorològiques eficaça. També trobem causes estructurals: ecològiques, agrícoles, forestals, socials i econòmiques, mediantes i immediates en funció del tipus de bosc i de l'ús que en fem. I finalment hi ha causes circumstancials, derivades de com s'ha fet l'explotació del bosc en el darrer mig segle: urbanitzacions, abocadors, línies elèctriques, etc. Aquestes causes reclamen línies concretes d'actuació per resoldre una part del problema.

3.2. El futur immediat

És molt preocupant la posada en els circuits turístics de noves àrees geogràfiques anomenades destinacions emergents, que ofereixen majors ofertes que impliquen més degradació ambiental. Moltes substitueixen a les antigues, massa destrossades i

urbanitzades per atraure als turistes que volen veure la naturalesa. Sovint el fet de posar aquestes zones en un mapa turístic implica el seu procés de degradació. Menorca, gràcies a ser la illa millor conservada de les Balears va rebre el títol de Reserva de la Biosfera, i precisament per això ha augmentat el turisme amb les seves conseqüències d'impacte sobre el medi.

Cal recordar la discussió sobre si és millor un turisme de masses, poc exigent i que es pot associar a un grau d'alteració de l'entorn per càpita relativament reduït o el turisme selecte, de minories que volen, però, un entorn complet, amb marines, camps de golf, casinos i altres recursos com la pesca "esportiva". El problema no és l'impacte per càpita, sinó el nombre de persones en cada cas. Les previsions diuen que els aproximadament 135 milions de turistes que visiten el litoral mediterrani seran entre 235 i 350 milions el 2025: sentència de mort per al medi ambient.

L'educació ambiental ha d'inculcar a l'escala de valors dels ciutadans que el bé comú (la protecció de la natura) ha d'estar per damunt del particular (el seu gaudi). La civilització de l'oci, de la que el turisme és paradigma, està renyida avui en dia amb la conservació de la natura. Així ho hauria d'entendre el sector, encara que només és responsable de la situació en part. Els nostres governants no han mostrat una gran sensibilitat per l'entorn; però cal confiar en què els del futur se n'acabaran adonant.

4. Ajuda als altres: solidaritat o sedació de consciències?

Autor: Arcadi Oliveres

Segons dades de la FAO¹, diàriament moren de gana unes cent mil persones en un planeta que disposa fins i tot d'excedents per alimentar els seus habitants actuals. Es tracta d'un problema estructural, i per això cal analitzar les dades més significatives de la pobresa i buscar les raons per trobar vies de sortida.

4.1. Els elements determinants de la pobresa

Els elements econòmics

Hi ha una sèrie de mecanismes interns i externs. Els interns deriven del creixement de la població, l'accés al treball de la terra, el sistema d'explotació dels recursos primaris, la formació professional, el sistema fiscal establert i el nivell de corrupció imperant.

Els externs responen a les relacions entre països: relacions comercials, industrials i tecnològiques i financeres. El comerç internacional pateix dos problemes que afecten especialment als països del Tercer Món: el dels preus i el del fals lliurecanvisme. Els preus de les transaccions els fixa el comprador o venedor que

¹ Organització Mundial per l'Agricultura i l'Alimentació

ocupa una posició de força (monopoli o oligopoli) i marca un preu que li és beneficiós. Això es especialment negatiu per als països del Tercer Món perquè les seves exportacions es cotitzen en mercats de matèries primeres situats sovint en països del Nord que marquen preus baixos favorables als seus interessos. Aquest fenomen s'anomena "relació d'intercanvi desigual" i s'ha implantat al llarg del segle XX impeding una bona remuneració als països subdesenvolupats.

La imposició des de la fi de la Segona Guerra Mundial d'un progressiu lliurecanvisme mundial ha deixat al països del Tercer Món sense un mecanisme bàsic d'industrialització, el proteccionisme, utilitzat abastament pels països desenvolupats. Les relacions industrials i tecnològiques també són empobridores per als països que no disposen de capital ni tecnologia i han de recórrer a les inversions estrangeres. Però l'inversor estranger sempre té una intenció lucrativa i explota un país que no es pot enfrontar al seu poder polític. Només cal pensar que les cinquanta transnacionals més grans del món tenen una xifra de negocis que sumada resulta més gran que el Producte Interior Brut (PIB), igualment sumat, dels cent seixanta països que anomenem subdesenvolupats.

Les relacions financeres entre el Primer i el Tercer Món mantenen la seva màxima expressió en la qüestió del deute extern, que té interessos abusius. Les darreres xifres de les Nacions Unides sobre l'any 2000 parlen d'un flux aproximat de 380.000 milions de dòlars enviats pels països deutors als creditors en concepte d'interessos i amortitzacions. A títol comparatiu, l'Ajut Públic al Desenvolupament que el mateix 2000 es transferí pels països desenvolupats va ser de 53.000 milions de dòlars, set vegades menys.

Els elements socials

Els europeus haurien de recordar que en la seva condició històrica d'emigrants es troba en part l'origen del seu desenvolupament econòmic: els recursos naturals expoliats pel colonialisme i la reducció de la població europea deguda al seu èxode van ser dos elements bàsics que facilitaren la industrialització.

Estadísticament, l'actual emigració cap a Europa no té res a veure amb els cinquanta milions d'emigrants que ells expulsaren entre 1850 i 1920. A Espanya els immigrants dels Tercer Món, amb i sense papers, són uns 1.300.000 persones, un 3,2 % de la població, mentre que els espanyols que emigraren als anys seixanta pendent de retornar són més de 1.500.000. La immigració ens enriqueix econòmicament, perquè omple la nostra piràmide de població que és deficitària i ens envia a persones ben preparades a les que no hem hagut de formar que abonen unes cotitzacions socials molt superiors als serveis que reben conjuntament elles i les que no cotitzen per manca de documents.

Les atencions socials als immigrants no han de suposar la marginació de la població autòctona, perquè es produiria un risc de xenofòbia. Es tracta de dotar a les administracions públiques de forma suficient perquè puguin subvenir a les necessitats col·lectives. Hi ha recursos suficients.

També cal parlar de la “fugida de cervells” que fa, per exemple, per culpa de la manca d’instal·lacions i inversions per a la recerca 30.000 científics de la Índia estiguin treballant als Estats Units en la obtenció de noves patents d’innovació que hauran de pagar des de la Índia si en volen disposar.

Els elements culturals

Les qüestions culturals són cada vegada més punyents si parlem de la generació d’empobriment. L’autor es refereix, a més de les necessitats educatives bàsiques per crear infraestructures de desenvolupament, al predomini de la cultura anglosaxona i al nou sistema de diferenciació generat per l’accés a la informació que suposa Internet.

El model cultural nord-americà s’ha imposat gràcies als seus mitjans de comunicació de masses; i si a això afegim el fre a les migracions que impedeix el mutu enriquiment d’arts, costums i creences que s’han produït al llarg de la història semblen condemnats a empobrir el nostre gruix cultural.

Pel que fa a Internet, els seus avantatges són innegables perquè és una eina de comunicació i d’accés a la informació molt difícil de tenir amb altres mitjans. Però en el tema de la pobresa crea més diferències en no arribar als més desfavorits.

Els elements polítics

Els darrers anys han augmentat tres comportaments perillosos que ajuden a mantenir la pobresa i generen inseguretat en els ciutadans. Són el retrocés de la democràcia, el control social i la militarització.

El retrocés de la democràcia és cada cop més evident perquè el poder polític es trasllada cap a figures no electes com les companyies transnacionals i organismes intergovernamentals escassament democràtics, com el Fons Monetari Internacional (FMI), o d’altres que no ho són gens, com el G7.

Les noves estructures comunitàries deixen molt a desitjar: el Parlament Europeu no té dret a legislar, el Banc Central Europeu està sotmès a molt poc control polític, les nacions sense estat no tenen res a dir i la lletra menuda dels reglaments comunitaris la dicten els *lobbies* existents a Brussel·les.

A més, els grups que barregen a poderosos de la vida política, econòmica i mediàtica amb algun decorat sindical o professional independent –com el Fòrum de Davos– prenen cada cop més importància i dicten recomanacions que seran amb tota probabilitat tingudes en consideració pels prenedors de decisions.

El control social serà segurament la major preocupació futura dels defensors dels drets humans. Els progressos tecnològics el faciliten constantment.

I pel que fa a la militarització, amb el conflicte d'Iraq hem vist com es trencaven les bases que regulaven les intervencions militars legalitzades. Sembla que hem arribat a l'expressió màxima d'irracionalitat i que ara ens toca fer marxa enrera.

4.2. Vistes les raons de la pobresa, obrim la porta a l'esperança

La pobresa genera uns riscos entre els en destaquen cinc. Primer, la diferenciació respecte al nivell de renda que s'està produint entre els més rics i els més pobres. En segon lloc, el risc de monolitisme cultural anglosaxó, que amb l'excusa de la "no discriminació" comercial ofega les possibilitats de què les cultures minoritàries puguin mantenir tractaments de favor i espais reservats. En tercer lloc, el risc de creació de dos móns: el del llenguatge virtual i el del real. En el primer hi ha un accés privilegiat a la comunicació i la informació amb una manca de relació personal mentre que en el segon succeiria el contrari. En quart lloc, el risc de racisme i xenofòbia derivat de les polítiques que simplifiquen la vinculació entre immigració i delinqüència. I, en cinquè lloc, el perill constant de guerra que suposa l'assumpció del militarisme com a instrument d'acció política, presa pel poder sense la voluntat popular.

Per buscar sortides a la pobresa que permetin reduir aquests riscos caldrà actuar a dos nivells: el públic i el privat.

Les alternatives de caràcter públic

Es tractaria de millorar l'accés a la terra, establir un organisme de control polític democràtic damunt de les empreses transnacionals, taxar les operacions financeres especulatives, cancel·lar el deute extern dels països del Tercer Món, fer desaparèixer els paradisos fiscals, posar en marxa fluxos de transferència de tecnologia entre el Nord i el Sud i augmentar l'ajut públic al desenvolupament.

Els desigs de les Nacions Unides que recomanaven als països industrialitzats transferir el 0,7% del seu PIB han quedat ben lluny, i el 2000 el percentatge fou del 0,22%. Caldria que l'import de l'ajut tingués el valor del pagament del deute o que aquest es cancel·lés sense que això afectés a l'ajut al desenvolupament. El Nobel d'Economia Wassily Leontieff va establir en un 3,5% el percentatge del PIB que s'hauria de transferir als països subdesenvolupats perquè l'ajut fos transformador.

Malgrat que els governs al·leguen raons pressupostàries per no assolir el 0,7%, hi hauria formes d'arribar-hi sense reduir els seus compromisos socials. Es tractaria d'eradicar el frau fiscal, l'intern i el que s'amaga als paradisos fiscals. També caldria taxar les operacions financeres especulatives que ara superen els 400 bilions de dòlars anuals. Una possibilitat és la Taxa Tobin, l'1% de taxa damunt de cada operació. I també caldria complir una resolució de 1978 de les Nacions Unides que instava als països membres de l'Assemblea General a reduir cada any un 5% de la seva despesa militar.

Pel que fa als altres elements socials, culturals i polítics, caldria una major generositat en l'obertura de fronteres als treballadors, preservació de les cultures pròpies, utilització de sistemes de *software* lliure com el Linux, generació de sistemes de democràcia participativa i creació de sistemes fiables de control de dades.

Les alternatives de caràcter privat

Començant pels elements econòmics, haurem de tenir present el paper que l'individu juga dins de l'economia: de treballador, consumidor, estalviador-inversor i contribuent.

Com a treballador hi ha una principal norma de solidaritat: el repartiment del treball existent. L'atur representa avui en dia la principal causa de pobresa, però les noves tecnologies faciliten l'estalvi de llocs de treball. Això en realitat pot ser una sort perquè ens permetria reduir la nostra jornada laboral i a la llarga, gràcies a l'augment de la productivitat, que el nostre sou s'incrementés. És el que ha passat en la història del capitalisme, en la que hem passat de jornades de 16 a 8 hores.

També com a treballadors caldria no separar els interessos del capital dels del treball, perquè constitueix una aberració molt practicada actualment: les "deslocalitzacions" d'empreses que abandonen els treballadors per anar a una altra banda a augmentar els seus beneficis. Les empreses de caràcter cooperatiu serien l'opció més recomanable.

Finalment, com a treballadors però des d'una postura col·lectiva convindria posar en marxa sindicats de caire supra-nacional per fer front al direcció de l'empresa que manté una estructura mundialitzada. Sinó, la postura dels sindicats sempre estarà dividida entre els països en què l'empresa actua i els treballadors tindran les de perdre.

El paper de l'individu com a consumidor representa el seu principal rol en la vida econòmica. Cal que no consumim més del que el planeta no pugui reproduir per mantenir la seva sostenibilitat. Cal reflexionar sobre quan, què i a qui comprem; i triar els productes i empreses als que donem els nostres diners. No podem solidaritzar-nos amb el Tercer Món i augmentar els beneficis d'empreses que hi exploten la mà d'obra infantil, per exemple, o que no permet el desenvolupament d'aquests països.

També hem de considerar la nostra faceta d'inversors-estalviadors i pensar en quina entitat i amb quins productes financers treballem. No es pot proposar la cancel·lació del deute al Tercer Món i mantenir inversions en els bancs que n'obtenen beneficis, o demanar la pau i estar en bancs que tenen accions en la indústria armamentística.

En darrera instància, també som contribuents; per això cal demanar als nostres representants polítics l'establiment d'un sistema tributari progressiu on els que tenen més ingressos aportin més a l'estat.

4.3. Conclusions

La solidaritat exigeix un canvi radical en els models econòmic, social, cultural i polític. L'ajut té aspectes positius, que el qui el rep té un benefici puntual i que haurem pres consciència del problema que ens ha portat a ajudar. Però el millor és unir ajut amb reivindicació. En un sentit negatiu l'ajut es converteix en un tranquil·litzador de consciències i en l'assumpció de què les administracions públiques es poden desentendre d'unes responsabilitats determinades perquè ja se n'ocuparà "la gent de bona consciència". Els ciutadans tenim moltes responsabilitats, però no hem d'alliberar les administracions de les seves.

5. El Crim organitzat. L'ombra de la globalització

Autor: Jaume Curbet

Avui en dia sembla que no hem percebut prou bé l'autèntic abast de l'extensió vertiginosa i la profunda transformació que ha experimentat a tot el món el fenomen del crim organitzat global. D'acord amb els càlculs més prudents el diner provinent d'activitats il·lícites de les organitzacions criminals o PCB (Producte Criminal Brut) és de 800.000 milions d'euros anuals, el 15% del comerç mundial.

El crim organitzat global té una gran incidència en l'economia i la política, però encara és més gran la seva capacitat decisiva de mediatització de les institucions i la política de l'Estat. Degut a això, les xarxes flexibles del crim han pogut aprofitar els avantatges competitius de la nova economia global: uns entorns locals propicis (dominats tradicionalment per les màfies) i la gran capacitat de les xarxes globals del crim per eludir les regulacions nacionals i els burocratitzats procediments de la col·laboració policial internacional.

El Departament d'Interior tenia constància de l'existència a Catalunya, l'any 2002, d'unes 70 bandes de delinqüents amb membres de fins a quaranta nacionalitats distintes, dedicades al blanqueig de diners, tràfic de drogues, falsificació de documents, tràfic de persones (especialment dones), atracaments, robatoris i tràfic de vehicles. Entre els grups dels que es té coneixement a Catalunya es troben les tríades xineses, diferents famílies de la màfia italiana, els càrtels colombians, la yakuza japonesa, la màfia russa, els "nigerians" o els "albanesos i kosovars", cadascuna d'elles amb la seva especialitat delictiva. A més a més, a Catalunya també existeixen vincles entre bandes locals de delinqüents comuns i xarxes del crim organitzat global.

5.1. Mercats criminals

El negoci de la droga

Tot i que sigui l'àmbit més conegut de l'economia criminal i que sigui del domini públic en quins països es conrea la cocaïna, resulta difícil avaluar l'extensió i el

volum de les collites. Pel que fa les drogues químiques, els seus processos de fabricació i circuits són desconeguts, així que no es pot fer un càlcul del seu volum. Per això qualsevol intent d'avaluar la xifra total del negoci ha de ser relativitzat, però es creu que està entre els 300.000 i els 500.000 milions d'euros pel que fa al comerç minorista. I uns 400.000 milions d'euros és el que es suposa que aporta el negoci de la droga al PCB mundial. Això significa que ocupa el 8% del valor del comerç mundial. Això converteix als narcòtics en el bé més rendible del món. Tret el que es paga als traficants i als professionals legals que col·laboren amb les organitzacions criminals, uns 120.000 milions d'euros reverteixen a les organitzacions criminals i poden ser blanquejats.

Només l'1% dels beneficis del negoci és per als agricultors, el que vol dir que amb un augment del 2% en l'ajut als desenvolupament es possibilitaria que els agricultors es dediquessin a conreus legals. Amb aquestes dades la Junta Internacional de Fiscalització d'Estupefaents (JIFE), depenent de les NNUU desfà en l'informe anual de 2002 el tòpic del narcotràfic com a instrument de prosperitat per als països en desenvolupament.

Com a resultat de l'addicció massiva a les drogues hi ha hagut més de 100 milions de morts prematures el segle XX, les mateixes que les provocades per les guerres en el mateix període, de les quals 80 milions han estat degudes al tabac. I no cal oblidar les seves conseqüències sobre el medi ambient (desforestació, vessaments químics, etc.).

Normalment els grups criminals nacionals s'ocupen de la importació i distribució de drogues; els grups turcs controlen el tràfic d'heroïna i els d'Amèrica Llatina el de la cocaïna, mentre el Marroc segueix sent el major productor de drogues derivades del cànem. La Unió Europea ha esdevingut una de les regions del món que produeix més amfetamines i estimulants, com l'èxtasi.

El tràfic d'éssers humans

Immigració i tràfic d'éssers humans estan associats a la prostitució, que és juntament amb el tràfic de drogues i el comerç d'armes un dels grans pilars del mercat criminal. Per això no para de créixer el nombre de persones implicades en la prostitució tant pel que fa a la oferta com a la demanda, desmentint la suposada reducció associada a l'augment de la llibertat sexual. Però s'ha modificat radicalment la procedència de les persones que exerceixen la prostitució a la Unió Europea: a Espanya més del 70% són estrangeres, un percentatge comú a la resta de països de la Unió Europea.

La transformació més gran del negoci, però, ha estat la desaparició de la figura dels proxenetes, que han estat substituïts per organitzacions d'estructures mafioses pertanyents al crim organitzat global.

5.2. La criminalització de l'economia

Al blanqueig de diner s'ha afegit el "negreig", la conversió de fons blancs, en mans d'organitzacions terroristes, en volums importants de diner en metàl·lic per cobrir les necessitats de les pròpies organitzacions. Podem afirmar que les finances modernes i el Crim Organitzat se sustenten mútuament, ja que ambdós necessiten per créixer que se suprimeixin les reglamentacions i els controls internacionals.

Més de 1,3 bilions d'euros diaris canvien cada dia de mans als mercats financers del planeta sense cap impediment ni control efectius. Avui les finances dominen la resta dels sectors econòmics i socials i l'especulació s'ha convertit en el ressort natural del món de les finances. El diner no para d'exigir més subordinació i beneficis i els mercats financers només volen assegurar el seu propi creixement. Per això els mercats no pensen en l'origen ni el propietari dels diners que circulen, ja sigui de les pensions de les persones o de la corrupció i les màfies. Una repressió eficaç del crim organitzat suposaria per tant qüestionar els mateixos principis que regeixen la globalització financera en tant que sistema autoregulat al marge de qualsevol control efectiu.

L'economia delictiva, igual que la legal, té estructures de poder piramidals, petites i mitjanes empreses i grans multinacionals. La seva capacitat d'estar en simbiosi amb el tipus d'economia de l'entorn és el que ha evolucionat, i les màfies s'hi han adaptat. Abans el poder generava riquesa, i ara és al contrari: l'economia és el que ha canviat.

5.3. Conclusió

L'èxit del Crim Organitzat Global no es pot entendre fora del context d'una societat basada en la competitivitat i la maximització del benefici. Els valors que el sustenten suposen la realització de l'autèntic somni dels capitalistes: creixement econòmic al servei de l'interès particular sense la llastra de la solidaritat ni el control de l'Estat. Ve a ser, en la era de la globalització econòmica, la continuació del comerç per altres mitjans.

Tampoc no s'entén el seu èxit sense la pèrdua de sobirania dels estats, amb els quals competeix. Fins a l'extrem que els països molt endeutats guanyen més exportant drogues, armes o immigrants, que matèries primeres legals. Si les societats nacionals no defineixen els nous camins d'una protecció econòmica que assegurï una protecció social podem acabar vivint fenòmens de regressió massiva com ara conflictes de classe violents fins al punt que l'extensió vertiginosa del crim organitzat seria només l'avançament.

PART 2. SENYALS DEL RISC

1. Risc viari

Autor: Josep Lluís Pedragosa

El 2002 ha estat un període de transició, el primer any en què el Govern de la Generalitat ha gaudit de totes les competències de direcció, ordenació i contractació del trànsit a la xarxa viària catalana a més de dirigir la Policia Autonòmica. S'ha estat especialment pendent dels resultats del Pla Català de Seguretat Viària del 2002-2004 en el que es tenen esperances de millora en els indicadors de seguiment.

Catalunya té dos referents sobre l'evolució de la seguretat viària: la mortalitat viària d'Espanya, que ha disminuït, i Europa. Si comparem l'evolució de Catalunya en relació als països més desenvolupats en la prevenció viària observem que segueixen amb indicadors molts llunyans als nostres, entre 2 i 2,5 punts més baixos.

La magnitud dels fets es repeteix; hi ha 800 morts a l'any a Catalunya, 120 lesionats medul·lars irreversibles, 30.000 ferits de consideració, 100.000 ciutadans afectats i 750.000 accidents de circulació en total. Cal recordar que és la primera causa de morts de qualsevol patologia entre els catalans fins als 35 anys.

- Els accidents més severos són aquells en què intervenen vehicles de volums, masses i potències desproporcionadament superiors als altres vehicles amb els que col·lisionen.
- Es produeixen accidents en cadena en situacions de manca de visibilitat en vies de circulació ràpida.
- Es tornen a intensificar els riscos d'accident de gent jove les nits del cap de setmana, on conflueixen els factors que augmenten el temps de reacció dels conductors: alcohol, cansament o velocitat, més les drogues de disseny
- Barcelona ciutat es preocupa pel manteniment de les estadístiques d'atropellaments de gent gran.
- Més de la meitat dels morts en accident laboral a Catalunya s'han produït en la via pública i en jornada de treball.
- Un índex no contrastat però inevitable està en la conducció de vehicles a motor per part d'immigrants que van aconseguir disponibilitat econòmica per passar de les dues a les quatre rodes. El problema pot estar en hàbits, costums i formes de conduir diferents.

Accidentalitat (accidents amb víctimes a la carretera)

Els accidents de trànsit són cada vegada més severos

L'any 2002 s'observa un descens de l'accidentalitat del 20% respecte l'any 2001. En total hi va haver 4.551 accidents.

Els encara forts increments estimats de la demografia i el trànsit han permès seguir baixant els indicadors, entre els que estan molt afectats els poblacionals per l'increment de la immigració, a uns nivells que cal considerar satisfactoris

Tot i aquesta bona tendència, un marge de millora és encara assolible, perquè continuen les diferències amb altres països europeus i perquè el baix nivell obtingut el 1997 de 3.998 accidents amb víctimes a la carretera és una xifra propera en el temps i amb una xarxa de carreteres i un parc de vehicles amb condicions no millors que les actuals

Mortalitat a la xarxa viària catalana

Tot i que baixen notablement els accidents amb víctimes, puja sensiblement la mortalitat

Les dades del Servei Català de Trànsit sobre els morts a 24 hores en carretera a Catalunya el 2002 (un total de 554) observen un increment del 1,5% en relació al 2001. Ha disminuït un 6% el nombre de morts en zona urbana, que passen a ser 154 enlloc dels 164 del 2001.

Les actuacions preventives dutes a terme per l'Ajuntament de Barcelona han aconseguit reduir en un 40% la mortalitat viària a la ciutat.

Les dades finals de mortalitat del 2002 denoten un increment total anual del 13%. D'elles es poden extreure les següents conclusions:

- La xifra de morts ha trencat la tendència a la baixa dels dos anys anteriors en augmentar un 13%
- Es produeixen menys accidents amb víctimes però són de major severitat.
- Els anys de vida potencials perduts en accidents de trànsit segueix superant els 25.000 anys.

2. Risc laboral

Autor: Jordi Martínez

Després de 8 anys d'augment continuat en les xifres absolutes d'accidents de treball, l'any 2002 han disminuït

Els accidents laborals amb baixa s'han reduït en un 2,69% i en un 1,67% els sense baixa. Ha continuat l'increment, però, en els accidents amb baixa *in itinere* (1,38%), els accidents mortals (20,8%) i en les malalties professionals (3,37%). Les formes

d'accidents més habituals han estat els sobreesforços en el cas dels accidents lleus, les caigudes d'altura en els greus i les causes naturals en les mortals.

- . Índex d'incidència d'accidents de treball: 78,5 treballadors de cada 1.000 han sofert algun accident l'any 2002.
- . Índex de freqüència d'accidents de treball: Per cada 21.276 hores treballades es produeix un accident de treball.
- . Índex de gravetat dels accidents de treball: Per cada 1.000 hores es perd una jornada per accident laboral.
- . Durada mitjana de les baixes per accidents de treball: Un accident comporta un promig de 21,3 jornades de treball perdudes.
- . Índex d'incidència de malalties professionals: El nombre de malalties professionals ha continuat augmentant lleument.
- . Índex de freqüència de malalties professionals: El nombre de malalties professionals amb baixa és l'índex que ha augmentat més el 2002.

2. Risc ambiental

Autor: Ivan Capdevila

- . Atmosfera i efecte hivernacle: S'estabilitzen les emissions de CO₂ però segueixen essent les més sobredimensionades d'Europa (Catalunya es troba 27 punts per sobre de l'objectiu de Kyoto).
- . Aigües: Continua augmentant la contaminació deguda als purins (augment del 50%).
- . Residus: Augmenta la recollida selectiva de residus municipals però no disminueix la fracció resta (la producció de residus augmenta per sobre de la capacitat de millora de la recollida selectiva).
- . Riscos naturals: Disminueixen els incendis forestals.
- . Ocupació del sòl: Continua augmentant l'ocupació del sòl (factor que més incideix en la vulnerabilitat del territori).
- . Sensibilització ambiental: Els grans desastres incrementen la conscienciació en aspectes ambientals.

3. Risc per a la salut

Autors: Rosa Gispert, Ricard Tresserras

Es disposa de poques sèries de dades sobre l'extensió i les característiques dels riscos més freqüents per a la salut de les persones. Per això es segueixen utilitzant

indicadors basats en els danys, com són la mortalitat i les malalties susceptibles de tractament.

- . Indicadors generals sobre l'estat de la salut: L'esperança de vida de la població segueix creixent, però les diferències entre els sexes no s'han reduït significativament
- . Problemes de salut lligats als hàbits i estils de vida: Les conseqüències negatives del tabaquisme sobre la salut segueixen augmentant malgrat el control de l'impacte sobre hàbits poc saludables.
- . Problemes de salut lligats a l'entorn: La mortalitat per accidents de trànsit, paradigma de les causes externes que afecten la salut de la població, mostra una evolució molt desfavorable.
- . Problemes de salut emergents: Baixa la mortalitat per SIDA, però apareixen nous problemes de salut lligats a trastorns degeneratius i a l'envelliment.

4. Risc de dualització social

Autor: Albert Serra

- . Estructura social: L'envelliment de la població continua augmentant, però més lentament degut a la incorporació d'immigrants i a un lleuger augment de la mitjana de fills per dona.
- . Recursos: Creix lleugerament la dificultat per crear ocupació i reduir l'atur.
- . Economia familiar: Tendència cap a la dualització econòmica: més famílies poden estalviar però també augmenten les que no arriben a final de mes.
- . Sistema de protecció social: les pensions: La pressió sobre el sistema de pensions s'incrementa, tot i que la relació entre pensionistes i cotitzants encara és positiva i es manté el superàvit de la seguretat social.
- . Victimització: Augmenta la percepció de risc malgrat que ha disminuït l'índex de victimització.
- . Societat de la informació: Increment generalitzat de la connexió a Internet, però encara lluny de la mitjana europea.